

HADİSLERDE YEMEN VE YEMENLİLER YEMEN AND YEMENIES IN HADITH

Hikmet GÜLTEKİN*
Sadullah TİLKİTAŞ**

Öz

İslam dini insanlar arasında ırk ayırımına dayalı bir üstünlük anlayışını kesinlikle kabul etmez. Arap olanın Arap olmayana takva dışında bir üstünlüğü olmadığı gibi beyaz olanın da siyah olana karşı doğuştan gelen bir üstünlüğü yoktur. Bununla birlikte bazı rivayetlerde şehirleri, kavimleri veya dilleri öven veya yeren ifadeler yer almaktadır. Bu makalede Yemenlileri metheden rivayetlerin tarihsellik ve sıhhat yönünden incelenmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır. Giriş bölümünde Yemen'in sosyo-kültürel, coğrafi ve ekonomik durumu, İslam öncesi Yemen'in siyasi ve dini yaşantısı hakkında bilgi verilmiş, daha sonraki bölümlerde Yemenlileri metheden rivayetler, sıhhat yönünden ele alınıp değerlendirilmiştir. Rivayetlerin isnadında yer alan râviler cerh ve ta'dil yönünden incelenmiş, metinler de yorumlanmak suretiyle değerlendirmeye tabi tutulmuş ve Hz. Peygamberin (sa.) konuyla alakalı sözleri hangi anlamda söylediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Yemenliler, Hadis, Sıhhat, Anlam, Tarih.

Abstract

The religion of Islam absolutely doesn't accept a perception of superiority based on the racial segregation between people. As there is no superiority of an Arab over a non-Arab, except by piety, there is also no natal superiority of a white person over a black person. However there is some expressions praising or relifying cities, tribes or languages in some narrations. In this article, analysing and commenting the narrations praising the Yemenite in terms of historicalness and exactness is intended. In the entry part, informations about the socio-cultural, geographic and economic situation of the Yemen, the politic and religion life of the Yemen before Islam are given, in the next parts, narrations praising the Yemenite are approached in terms of sıhhat (exactness). The narrators in the sanad are analysed in the way of jarh and ta'dil and the matn (texts) are evaluated by means of being commented and in which meaning the Prophet (pbuh) said the words related with the subject is tried to determinate

Keywords: Yemen, Yemenite, Hadith, Exactness, Meaning, History.

GİRİŞ

İslam'ın ilk yıllarında Müslümanlar sayıca az olmaları sebebiyle baskı ve tehditlere maruz kalmışlar ve yurtlarını terk etmeye mecbur edilmişlerdir. Medine döneminin ilk yıllarında Ensar'ın yardımı Müslümanlar için yeni bir başlangıç ve güç kaynağı olmuştur. Ensar'ın aslen Yemen kökenli kabilelere dayanması, daha sonrasında da Yemenlilerin "fevc fevc" gelerek İslam'a girmeleri Müslümanların hatırı sayılır bir güce ulaşmalarına vesile olmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber'in sözlerinde Yemenliler hakkında övgü dolu ifadeler yer almıştır.

Yemenliler asılları itibarıyla Arab-ı Âribe'den sayılmaktadırlar. Arab-ı Âribe Arabistan yarımadasında yaşayan halis Araplar anlamında kullanılmıştır. Arab-ı Âribe Kahtân soyundan geldiği için Yemenliler ve Arapların aslını meydana getirmiştir. Bunun yanında sonradan Araplaşmış bir kesim vardır ki bunlara da Arab-ı Müsta'ribe denilmiştir. İsmail'in (sa.) soyundan gelen ve Hz. Peygamber'in (sa.) nesebini oluşturan Adnâniler bunlardandır (Yavuz, 2003, I, 63).

I. TARİHTE YEMEN

1. Coğrafi-Ekonomik ve Siyasi Yönden Yemen

Yemen kelimesi "y-m-n" kökünden türemiştir. Bu kelimenin mastarı ise "yümn"dür. " bereket, uğur, şans" gibi anlamlarda kullanılmış olup "şansızlık" anlamına gelen "شوم" mastarının zıddıdır (İbn Manzûr, ts., XIII, 458). Kur'an-ı Kerim'de "Yemen" kelimesi geçmemekle birlikte Yemen adının türediği "yümn" (Kıyâme, 75/37) ve bu kelimeden türeyen اليمين, الميمنة (Vâkıa, 56/8; Beled, 90/18), الأيمن (Meryem, 19/52; Tâhâ, 20/80; Kasas, 28/30) الامان (Mâide, 5/89-108; Tevbe, 9/12; Nahl, 16/91; Kalem, 68/39) (Bu ayetlerde "yemin, ahd, söz" gibi anlamlarda kullanılmıştır.) gibi lafızlarla birçok yerde geçmektedir. (Nahl,

* Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, hikmet.gultekin@usak.edu.tr

** Doktora öğrencisi.

16/48; Kehf, 18/17-18; Sebe', 34/15; Sâffât 37/28-93; Kâf, 50/17; Vâkıa, 56/ 27-38-90-91; Hâkka, 69/45; Me'âric, 70/37; Müddessir, 74/39).

Arap yarımadasının güneybatısında yer alan bugünkü Yemen kuzeyden Suudi Arabistan, doğudan Umman ile komşudur. Hint Okyanusu'nun Aden körfezine ve Kızıldeniz'e kıyısı olup resmi adı el-Cumhûriyyetü'l-Yemeniyye'dir. Başkenti San'a olan Yemen'in diğer önemli şehirleri Hadramevt (Hadramût), Aden, Taiz, Hudeyde, İb ve Mükellâ'dır (Kurt. (2013). "Yemen". DİA, XLIII, 400). Yemen genel olarak dağlık bir yapıya sahip olup başkent San'a dünyanın en yüksek rakımlı başkentleri arasında yer almaktadır. Yemen ve Güney bölgesi sahilleri Arap yarımadasının en verimli yerleri arasında sayılmaktadır (Günaltay, 2013, s. 11).

İslam öncesi dönemde Yemenliler tarıma büyük önem vermişler ve bunun için uygun gördükleri düz veya eğimli arazilerde tarımsal faaliyetler yapmışlardır. Tarımdan verimin artırılabilmesi için birçok bölgeye su kanalları inşa etmişlerdir (Günaltay, 1957, s. 29). Yemenliler coğrafi olarak buldukları konumdan önemli oranda istifade etmişlerdir. Ticaret alanında da büyük faaliyetler yapan Yemenliler özellikle limanları kullanarak transit geçişlerden gümrük vergileri almışlardır (Günaltay, 1957, s. 27).

Tarih boyunca Yemen, coğrafi konumundan dolayı birçok yabancı devletin istilasına uğramıştır. Özellikle Ümit Burnu'nun keşfedilmesiyle Avrupalılar Doğu'nun sahip olduğu zenginliklerden yararlanmak ve bunları Batı ülkelerine taşımak için önemli gördükleri stratejik noktalara hâkim olmak istemişlerdir. Bu dönemde özellikle Portekizliler Yemen ve Hindistan kıyılarını, Fransızlar da Yemen'in güneybatı ucunda bulunan ve Bâbü'l-mendeb boğazına hakim konumda olan Şeyh Saîd denen stratejik noktaya hakim olmak istemişlerdir (Sırma, 2007, s. 41-42). Sadece Portekiz ve Fransızlar değil, Yemen'in jeopolitik konumundan yararlanmak isteyen ve Doğunun zenginliklerini Batı'ya taşımayı planlayan Hollandalılar, İngilizler, İtalyanlar, Almanlar ve Amerikalılar da gerek misyoner faaliyetleri ve ülkedeki isyanları destekleyerek, gerekse de bizzat askeri müdahaleyle bu bölgeyi zapt etmek istemişlerdir (Sırma, 2007, s. 72-73).

Ülke ekonomisi daha çok petrol üretimine bağlıdır. Me'rib bölgesinden çıkarılan ham petrol diğer şehirlere taşınmakta ve ülke dışına da ihraç edilmektedir. Ancak azalan petrol fiyatları elde edilen geliri düşürmektedir. Ülke, doğalgaz rezervleri bakımından da elverişli olmakla birlikte, şu an bu imkândan yeterince yararlanılamamaktadır. Az da olsa kömür, kaya tuzu, mermer, altın, nikel, bakır gibi yer altı kaynaklarına da sahiptir (Kurt. (2013). "Yemen". DİA, XLIII, 401; Açıklan, Yemen Dosyası, 2010, s. 31).

2. İslam Öncesi Yemen'de Dini Hayat

Yemen kabileleri ay güneş ve yıldızlardan oluşan çok tanrılı bir inanca sahipti (Tomar, (2013) "Yemen (Tarih)". DİA, XLIII, 402). Tarihte Yemen'de kurulan devletlerden biri olan Sebe' kavminin putperest yaşantıya sahip olduğu bilinmektedir. (Yiğit. (2009). "Sebe'". DİA, XXXVI, 241) Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de bu kavmin güneşe taptığından (Neml, 27/24) ve verilen nimetlere nankörlük ederek (Sebe', 34/17) Allah'tan yüz çevirdiğinden bahsedilmektedir.

İslam öncesi dönemde Yemen'de inanç olarak putperestliğin hâkim olduğu görülmektedir. Son zamanlarda bölgede yapılan kazı çalışmalarında Yemen'de yaşamış eski halkların "Aştar", "Ba'l" ve "İl" ismini verdikleri putlara rastlanmıştır. Cahiliye döneminde Mekke'de yaşayan Arapların tanrı olarak benimsedikleri "Hubel" isimli putun buraya Yemen'den göç eden Huzâalıların yanlarında getirdikleri "Ba'l" isimli put olduğu ve zamanla isminin "Ha'bel" ve "Hubel" olarak değiştiği düşünülmektedir (Günaltay, 2013, s. 71).

Putperestliğin yanı sıra aşağıda da açıklanacağı gibi Yemen'de İslam öncesinde Hristiyan ve Yahudi varlığı da söz konusudur. Nitekim Himyerîliler'in son kralı olan Zünvâs Yahudiliği kabul ettikten sonra Necran'da bulunan Hristiyanları dinlerinden dönmeye zorlamış ve büyük işkenceler yapmıştır. Buna karşılık Hristiyanlar da kendi dindaşları olan Habeşlilerden yardım istemişler neticede de Yemen'de yönetim Habeşlilerin eline geçmiş, onlar da birçok yere kiliseler inşa ederek Hristiyanlığı yaymaya çalışmışlardır (Yavuz, 2003, I, 66).

3. Yemen'de Yahudilik

Güney Arabistan'da milâttan önce 115 yılından milattan sonra 525 yılına kadar hüküm süren Himyerî devleti iki döneme ayrılmış milattan sonra dördüncü yüzyılın başlarına kadar olan döneme krallar dönemi, 525 yılına kadar olan döneme ise "tebâbia" denilmiştir. Bu dönemde ülkeyi kendilerine Tübbâ' denilen kimseler yönetmiştir. Tübbâ', Yemen'de Himyerî krallarına verilen unvandır (Harman. (2012). " Tübbâ' ". DİA, XLI, 455).

Rivayete göre Tübbâ' oğlunun Medine'de bir suikast neticesinde öldürüldüğünü öğrenmiştir (İbn İshak, 2004, I, 25). Bunun üzerine Tübbâ' çok sinirlenmiş ve oğlunun intikamını almak için Medine'ye

gelmiştir. Medineliler, Tübbâ'a karşı kendilerini savunmak için başlarında Neccâr oğullarından Amr b. Talhâ'nın sevk ve idaresinde savaşmışlardır (İbn İshak, 2004, I, 26).

Yine rivayete göre aralarındaki bu savaş sürerken Medine'nin Tübbâ' tarafından yakılıp yıkılacağını öğrenen Kurayzoğullarından iki Yahudi haham, ahir zamanda Kureys'ten bir peygamber çıkacağını bu şehre hicret edip burayı yurt edineceğini söyleyerek Tübbâ'ı bu işten vazgeçirmeye çalışmışlar, Tübbâ' da onların ilim ehli olduklarını görmüş, dinlerine girerek Medine'den ayrılmıştır (İbn İshak, 2004, I, 26).

Hahamları da yanına alan Tübbâ' Yemen'e dönmüş burada halkını Yahudiliğe davet etmiştir. Ancak halk, karşılaştıkları bu yeni dini benimsemek istememişlerdir. Bunun üzerine aralarında kutsallığına inandıkları ateşi hakem tayin etmişlerdir.¹ Ateş boyunlarında kutsal kitapları ile gelen hahamlara zarar vermemiş, putları ve kurbanlıkları ile gelen Himyerîlileri ise yakmıştır. Bu olaydan etkilenen halk Yahudiliği kabul etmiştir (İbn İshak, 2004, I, 30). Yemen'e Yahudiliğin gelişi bu şekilde anlatılmakla birlikte rivayet eleştirilere açıktır. Boyunlarında Tevrat asılı olarak gelen hahamları ateşin yakmaması mucizevi bir olaydır. Bu durum rivayette aşırılık olduğunu hissettirmektedir.

Yemen'e Yahudiliğin gelişiyle ilgili olarak başka bir bilgi de şudur; Milâttan sonra 70 yılında Romalı komutan Titus'un Filistin'i ele geçirip burayı tahrip etmesinin ardından Kudüs'te bulunan Yahudilerin bir kısmı Yemen'e göç etmiş ve Yemen'de ikamet etmişlerdir (Tomar. (2013). "Yemen (Tarih)". DİA, XLIII, 402). Himyeri devletinin son hükümdarı Zünüvâs (ö. 525) döneminde ise Yemen'de Yahudilik resmi din haline gelmiştir. (Bu kişi, Tübbân Es'ad'ın oğlu olup adı, Ebû Kerib Zür'a b. Tübbân (Tübbâ') Es'ad'dır. Annesi Nusaybinli bir Yahudi olan Zünüvâs Yahudi terbiyesi ile eğitilip büyütülmüştür. Himyerî kitabelerinde ismi Yusuf el-As'ar (Eş'ar-Yas'ar) olarak yer almaktadır. (Arslantaş. (2013). "Zünüvâs". DİA, XLIV, 511).

4. Yemen'de Hristiyanlık

Hristiyanlığın Yemen'e gelişi milâdî dördüncü asrın ortalarına doğru olmuştur (Tomar. (2013). "Yemen (Tarih)". DİA, XLIII, 402). Bu dönemde Bizans imparatoru Kostantios'un girişimleriyle Himyer hükümdarı ile varılan anlaşma neticesinde Zafâr, Aden ve Basra körfezi kıyısında olmak üzere üç adet kilise inşa edilmiştir. Aslında bu bölgede yaşayan insanlar Hristiyanlığı daha önceden kabul etmiş olan komşuları Habeşistan sayesinde bu dine yabancı değillerdir (Günaltay, 2013, s. 93).

Ayrıca Bizans imparatoru Kostantios döneminde (337-361) Yemen'e ilk misyonerler gönderilmiş, özellikle San'a, Aden, Me'rib, Zafâr gibi merkezlerde Hristiyanlık yayılmıştır. Necran bu dönemde Hristiyanlığın Yemen'de en önemli merkezi haline gelmiştir.

Sonraki dönemde bu bölgede Hristiyanlık, sadece misyonerlik faaliyetleri ile yayılmamış olup milâdî 345 yılında Bizans imparatoru Kostantios'un emriyle Yemen, Habeşliler tarafından istila edilerek Hristiyanlık 29 yıl süren Habeş istilası süresince Necran Hristiyanları arasında idarecilerin eliyle de yayılma imkânı elde etmiştir (Günaltay, 1957, s. 65).

Her ne kadar tarih boyunca birçok kez misyonerlerce Yemen'de Hristiyanlık propagandası yapılmış olsa da, Necran bölgesi dışında bu dini benimseyen çok fazla kişi çıkmamıştır. İslam'ın geldiği dönemde Hz. Peygamber'in Yemen'de kalabalık bir Hristiyan nüfusu ile karşılaşmamış olması da Hristiyanlığın bu topraklarda çok fazla yayılmadığını akla getirmektedir. İslam ile birlikte Hristiyanlık bu topraklarda etkisini kaybetmiştir.

II. İSLAMİYET SONRASI YEMEN

1. İslam'ın Yemen'e Gelişi

İlk vahyin geldiği 610 yılında Yemen İran'da kurulmuş olan Sâsânî devletinin egemenliği altındaydı. Bu tam bir hâkimiyet olmayıp ayrıca Yemen birçok kabilenin idaresi altında bölünmüş bir yönetim de sahipti. Hristiyan ve Yahudilerin yanı sıra halkın büyük bir kısmı putperest bir yaşam sürmekteydi.

Yemenlilerin İslam ile buluşması daha çok Hz. Peygamberin (sa.) gönderdiği elçi ve valiler ile gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Allah Resûlü Ziyâd b. Lebîd'i Hadramût valiliğine, Amir b. Şehr'i Hemdân'a, Amr b. Hazm'ı Necran'a, Halid b. Saîd b. Âs'ı Necran ve Rima'ya, Şehr b. Bâzam'ı San'a'ya, Tâhir b. Ebî Hâle'yi Akk ve Eş'arîlere, Ya'lâ b. Ebî Ümeyye'yi Cened'e, Abdullah b. Kays'ı Kindelilere, Ebû Musa el-Eş'arî'yi Me'rib, Zebîd, Rima ve Aden sahillerinin valiliğine, Muâz b. Cebel'i ise bütün Yemen ve Hadramût bölgeleri üzerinde muallim olarak görevlendirmiştir (Köksal, 1969, X, 331). Sonraki dönemde de Hz. Ali (r.a) tarafından gerçekleştirilen başarılı fetih hareketleri ile İslam kalıcı hale gelmiştir. Ayrıca karakteriyle halkın sempatisini kazanan Hz. Ali (r.a) İslam'ın bu bölgede yayılmasında önemli rol oynamıştır (Yeşilyurt, 2011, s. 52).

¹ İbn İshak, bu haberi, Ebû Mâlik b. Sa'lebe el-Kurazî'den aldığını, onun da İbrahim b. Muhammed b. Talhâ b. Ubeydullah'dan işittiğini söylemiştir. bk. İbn Hişâm, 1990, I, 41-42.

Bunun yanı sıra Hz. Peygamber (sa.) hükümdarlara İslam'a davet mektupları göndererek Allah'ın vahyini onlara da duyurmuştur. Bu amaçla Hadramût krallarından Zür'a, Kahd, Besiyy, Buhayrâ, Abdükülâl, Rebîa ve Hucr'u İslam'a davet etmiş, onlar da İslam'a girmeyi kabul etmişlerdir (Köksal, 1969, X, 142). Babası Yemen krallarından olan Vâil b. Hucr da Medine'ye gelerek Müslüman olarak Hz. Peygamber'e (sa.) tabi olmuş, Allah Resulü de kendisini Hadramût bölgesine vali olarak vazifelendirmiştir (Köksal, 1969, X, 149).

İslam'ın Arap yarımadasında günden güne güçlenmesinin ardından çevre kabilelerden birçok kabile ve topluluk İslam'ın hak din olduğunu görerek Müslüman olmuşlardır. Ayrıca Mekke'nin fethinin hemen ardından akın akın gelen kabileler Hz. Peygamber'e tabi olmuşlardır. Allah Teâlâ da Nasr sûresinde peygamberine bu nimetten dolayı çokça şükretmesini emretmektedir (Nasr, 110/1-3). Abdürrezzâk es-San'ânî (ö. 211/826-27) bu ayeti tefsir ederken Allah Resûlünden " *Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir*" rivayetine yer vererek gruplar halinde gelerek İslam'a katılanların Yemenliler olduğunu belirtmiştir (İbn Hemâm, 1992, III, 471). İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayet de onun bu açıklamasını desteklemektedir (Darimî, Vefâtî'n- Nebî, 14).

Diğer taraftan Hz. Peygamber'in (sa.) sağlığında Yemen'de yalancı peygamberler ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında, Mezhic ve bazı Yemen kabileleri arasında destek bulan Esved el-Ansî (ö. 11/632), Zünnûn adında bir meleğin kendisine vahiy getirdiğini söyleyerek Tay, Esed ve Gatafân kabilelerinden birçok kişinindesteğini alan Tuleyha b. Huveylid (ö. 21/642) ve Yemen'in kuzeyinde bulunan Yemâme bölgesinde ortaya çıkan Müseylimetü'l-kezzâb olarak bilenen Ebû Sümâme Rahmânü'l-Yemâme Mesleme b. Sümâme b. Kebîr (Kesîr) el-Hanefî el-Vâilî (ö. 12/633) vardır. Bu sahte peygamberler amaçlarına ulaşamamış, kısa zamanda ortadan kaldırılmışlardır. İslam'ın zekât mükellefiyetine karşı çıkmak yanında kabilecilik hissiyle de irtidat eden Tuleyha b. Huveylid ise, Hz. Ömer'in (r.a) hilafeti döneminde Medine'ye gelerek biat etmiş ve tekrar İslam ile müşerref olmuştur (İbnü'l-Esir, 2102, s. 600).

III. YEMENLİLERİ METHEDEN SAHİH-HASEN RİVAYETLER

1. Yemenlilerin İnce Kalpli Olduğunu Vurgulayan Rivayetler

(1) حدثنا محمد بن بشار، حدثنا ابن أبي عدي، عن شعبة، عن سليمان، عن ذكوان، عن أبي هريرة رضي الله عنه، عن النبي صلى الله عليه وسلم: "أتاكم أهل اليمن، هم أرق أفئدة وألين قلوبا، الإيمان يمان والحكمة يمانية، والفخر والخيلاء في أصحاب الإنبل، والسكينة والوقار في أهل الغنم"

Resûlullah (sa.) buyurdular ki: "Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir. Böbürlenme ve kibirlenme deve besleyenlerdedir. Sükûnet ve vakar ise koyun (besleyenler)dedir." (Buhârî, "Meğâzî", 74).

a. Tahrîc

Lafız olarak ufak farklılıklar olsa da, bu hadis-i şerifi Ebû Hureyre'den; Buhârî, Müslim (Müslim, "İman", 21), Tirmizî ("Menâkıb", 72), Ma'mer b. Râşid (el-Câmi', 2010, XI, 52), Ahmed b. Hanbel (Müsned, 2001, XIV, 506), Ebû Nuaym (Hilyetü'l-evliyâ, III, 60), İbn Hibbân, (es-Sahîh, XVI, 286), Beyhakî, (Sünen, 2003, I, 567), Tahâvî (Müşkilü'l-âsâr II, 270) gibi birçok muhaddis tahrîc etmişlerdir. Tirmizî bu rivayete "hasen-sahih" hükmünü vermiş, Şuayb el-Arnâvûd Şeyhaynin şartlarına göre isnadının sahih olduğunu belirtmiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, XII, 133).

Buhârî'nin rivayetindeki râviler hakkında yapılan değerlendirmeler ise şu şekildedir. İbn Hacer, Muhammed b. Beşşâr'ın sika (İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, IV, 328) Süleyman b. Mihrân'ın ise sika ve hafız olduğunu, ancak tedlîs yaptığını belirtmiştir (İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, II, 327). Zekvân Ebu Sâlih es-Semmân'ı ise sika, sebt olarak nitelemiştir. (İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, II, 78). Yahya b. Main de Şu'be b. el-Haccâc hakkında "imâmü'l mütkin" demiştir (Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XII, 494). Muhammed b. İbrâhim hakkında ise Ebû Hâtim, Nesâî, İbn Said, râvinin sika olduğunu söylemişlerdir (İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IX, 13). Hadisin râvilerinden hiç birisi hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunulmamış, hepsi ta'dîl edilmiştir. Bu sebeple hadisin senedi sahihtir.

b. Metin Değerlendirmesi

Metin olarak rivayetlerde küçük farklılıklar bulunmaktadır. İbn Hibbân'da yer alan rivayet Buhârî'nin metniyle aynı olmakla birlikte Müslim, Tirmizî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'de rivayetin "Böbürlenme ve kibirlenme deve besleyenlerdedir. Sükûnet ve vakar ise koyun besleyenlerdedir" kısmı yer almamaktadır. Ahmed b. Hanbel ve Tahâvî'de ise "küfür doğu tarafındadır" ilavesi vardır. Bazı kaynaklarda rivayetin bir kısmının yer almaması şeklindeki farklılıkların râvi tasarrufu olduğunu söyleyebiliriz.

Hadisle ilgili yapılan yorumlarda âlimler muhtelif değerlendirmelerde bulunmuşlardır:

1. Hadiste Mekke ve Mekkeliler kastedilmiştir:

İslam'ın ortaya çıktığı dönemde, daha önce Yemen'den geldikleri bilinen Devs, Eş'ar, Huzâa gibi kabileler Tihâme bölgesinde yaşamaktaydı. İslam ile tanışan ilk Müslümanlar arasında Hâşimoğullarıyla yakın ittifak halinde olan Huzâa kabilesinden kimseler de bulunmaktaydı (Azizova. (2012). "Tihâme". DİA, XLI, 153). Tihâme bölgesinin bir kısmı Arabistan sınırlarında bir kısmı ise Yemen sınırlarında yer almaktadır. Bundan dolayı "Mekke Tihâme'den, Tihâme de Yemen topraklarındandır" buyurulmuştur (Ahmed b. Hanbel, 2001, XII, 133). Süfyân, b. Uyeyne hadiste bahsi geçen Yemenlilerin Tihâmeliler olduğunu, onlardan maksadın da Mekke'de yaşayan Müslümanlar olduğunu ifade etmiştir (Şâfiî, 2001, II, 314).

2. Hadiste Medine ve Ensâr kastedilmiştir:

Ensar, imana, İslam'a çok hizmette bulunmuş olup Medine'de yaşayan Ensar'ın birçoğu da Yemen'den göç eden kabilelerden meydana gelmektedir. Bu yüzden iman Yemen'e nisbet edilmiştir (Zemahşeri,1971, II, 128). Ebû Ubeyd Medineliler'in aslının Yemenliler olduğunu, Hz. Peygamber'in (sa.) bu ifadesiyle Ensar'ı kastetmiş olduğunu (Ahmed, b. Hanbel, 2001, XII, 134), Aynî de Ensar için söylendiğini, çünkü onların Yemenliler olduğunu, imana ve müminlere yardım ettiklerini söylemiştir (Aynî, ts., XV, 192).

Hz. Peygamber Tebuk'te iken "İşte Şam şuradadır" buyurmuş, Şam tarafını işaret etmiş, "İşte Yemen" buyurmuş, Medine tarafını işaret etmiştir (Şâfiî, 2001, II, 314).

Tarihi kaynaklarda Me'rib seddinin yıkılmasıyla Kahtânilerin altı kola ayrılıp kuzey bölgelere yayıldıkları bilgisi verilmiş olup bunlardan Sa'lebetü'l-Ankâ b. Âmir kolunu oluşturan Evs ve Hazrec kabilesi Yesrib'e gelerek yerleşmiştir (Günaltay, 2013, s. 45).

Medine'de yaşayan Ensar'ın aslının Yemenliler olduğu ve Hz. Peygamber'in (sa.) "İşte! Yemen" dedikten sonra eliyle Medine tarafını işaret etmiş olması nedeniyle, bu rivayetten maksadın Medineli Ensar olduğu yorumu yapılmıştır.

3. Hadiste Mekke ve Medineliler kastedilmiştir:

Daha önce değindiğimiz gibi Hz. Peygamber (sa.) kendisi ile Yemen arasında Mekke ve Medine olduğu halde Tebuk'te bulunduğu vakit: "İşte Şam şuradadır buyurdu, Şam tarafını işaret etti; İşte Yemen buyurdu, Medine tarafını işaret etti" (Şâfiî, 2001, II, 314). Bu rivayetten yola çıkarak Hz. Peygamber'in (sa.) "İman Yemendedir" rivayetini yukarıdaki rivayet doğrultusunda düşünen âlimler, bundan Mekke ve Medine'nin kastedildiğini düşünmüşlerdir.

4. Hadiste Tihâmeliler kastedilmiştir:

Bu düşüncede olan Süfyân b. Uyeyne'dir. O, "İman Yemen'dedir, hikmet Yemenlidir" hadisinin Tihâmeliler için olduğunu söylemiştir (Humeydi, 1996, II, 236). Tihâmelilerin Mekke civarında yaşamasından dolayı, burada Süfyân b. Uyeyne'nin Mekke'yi kastettiği de anlaşılabilir.

Tahâvî ise İbn Uyeyne'nin bu görüşünü eleştirmiştir. O, Hz. Peygamber'in (sa.) "İman şuradadır" derken Tihâme'yi kastetmiş olamayacağını söylemektedir. Ona göre hadisin devamında orada yaşayanların çoğunluğunu oluşturan Mudar kabilesinin kabalık ve katı kalplilik gibi durumlarından söz edildiğinden, hadisin ilk kısmının da Tihâmeliler için olamayacağı ortadadır. (Peygamber (sa.) eliyle Yemen tarafını işaret ederek "İman işte şuradadır", buyurmuştur: "Kabalık ve kalp katılığı ise develerin kuyruğu altında haykırarlardır.² Şeytanın iki boynuzunun doğacağı Rebîa ve Mudar kabilelerinde" (Buhârî, Megâzî, 74; Tahâvî, Müşkilü'l-âsâr, II, 273).

5. Hadiste kastedilen Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve onun kavmidir

İbn Salâh, hadiste işaret edilen kimselerin Mekkeli Müslümanlar yahut Medineli Ensar olamayacağını, nitekim hadisin zahirine bakıldığında " Size Yemenliler geldi" buyrulmasıyla bu ifadeyle Ensar'ın tümünün muhatap kılındığını, bu durumda Ensar'ın kastedilmiş olmayacağını bildirmiştir (İbnü's Salâh, 1984, s. 212).

Hz. Peygamber'in (sa.) bu sözünün Ensar'ın tümü için geçerli olduğunu düşünmek hadisin zahirinden çıkarılabilecek bir sonuç değildir. Ancak Hz. Peygamber (sa.), Müslümanların arasına katılmasıyla ve İslam'a hizmet noktasında üstün gayret göstermiş ashaptan Yemenli zatlara kastetmiş olabilir. Nitekim Medine döneminde Yemen'den birçok kafilenin yanı sıra elli iki kişilik bir heyet daha gelmiştir. Aralarında zühd ve takvasıyla tanınan ve uzun yıllar idarecilik yapmasına rağmen dünya malına tamah etmemiş, Kur'an-ı bizzat Hz. Peygamber'den (sa.) dinleyerek hafız olan, hem ilim ehli hem de komutan olan ve Hz. Peygamber'in (sa.) duasına mazhar olmuş Ebû Mûsâ el-Eş'arî de bulunmaktadır (Kandemir. (1994). "Ebû Mûsâ el-Eş'arî". DİA, X, 190).

Enes b. Mâlik'den (r.a) rivayet olunan hadis-i şerifte bir gün ashaba Hz. Peygamber (sa.): "kalpleri sizden daha yumuşak bir kavim geliyor, buyurdu. "Bunun üzerine içlerinde Ebû Mûsâ'nın da olduğu Eş'arîler geldi ve

² Deve besleyen Rebîa ve Mudar kabileleri. İman, hikmet ve fıkah (anlayış) sahibi olanlar bu kabilelerden değillerdir.

şöyle dediler: Yarın dostlarla -Muhammed ve ashabıyla- karşılaşacağız." (Şeyhaynin şartlarına göre hadisin isnadı sahihtir (bk. Tahâvî, 1994, II, 277).

Yine Eş'ariler geldiğinde onları " İnsanlar arasında Eş'ariler, içinde misk dolu kese gibidir" diyerek karşıladığı rivayet edilmiştir (Şâmî, 1997, VI, 416). Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber (sa.) Eş'ariler için " Onlar bendendir ben de onlardanım" buyurmuştur (Buhârî, "Meğâzî", 76). Bu gibi rivayetlerden ve verilen diğer hadislerin zahirinden anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamberin (sa.) methettiği bu kimseler Yemen'den gelen bu kabileler olmalıdır. Nitekim bunlar İslam'ın yayılmasında büyük gayretler sarf etmişler ve sonraki dönemlerde de İslam devletinin çeşitli kademelerinde görevlerde bulunmuşlardır.

6. Hadis-i şerifler, geçmişten günümüze kadar tüm Yemenlileri kapsamakta mıdır?

Ahmed b. Hanbel hadiste, o dönemde yaşayan Yemenlilerin söz edildiğini ve çağlar boyu yaşamış veya yaşayan tüm Yemenlileri kastetmediğini ve hadisin lafzından da bunun çıkarılamayacağını söylemiştir (Ahmed b. Hanbel, 2001, XII, 135). İbn Hacer de rivayetin zahiren genel bir ifade gibi gözükse de, umumi anlam görünümünde hususi bir ifade olduğunu söylemiştir. Nitekim İbn Salâh da hadiste söz edilenlerin, o dönemde sarsılmaz ve tam bir iman ile Hz. Peygamber'e (sa.) gelen kimseler olduğunu, dolayısıyla her sırada Yemen'de yaşayan kimselerin anlaşılmayacağını söylemiştir (İbn Hacer, 2001, VII, 702).

Yemen'de Hz. Peygamber'in (sa.) vefatından sonra ridde hadiseleri meydana gelmiştir. Hz. Peygamber hayatta iken Müslüman olan Yemen valisi Bâzân'ın kendinden sonra yerine geçen oğlu Şehr komutasındaki İslam ordusu dinden dönenlerle karşı karşıya gelmiş ve Müslümanlar mağlup olmuşlardır. Bu savaş sırasında Şehr, mürtedler tarafından katledilmiştir (Hamîdullah, 1995, I, 413).

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (sa.) hayatta iken Müslüman olan iman gönüllerine yerleşmemiş bazı Yemenliler Hz. Peygamber'in (sa.) vefatından sonra dinden dönerek isyan çıkarmışlar ve Müslümanları katletmişlerdir. Bu kimseler peygamberin kendilerini övdüğü kimseler olamayacağından Allah Resûlü bu sözleri, kendi döneminde yaşamış, hiçbir beklenti içine girmeden tam bir teslimiyetle Müslüman olan, İslam'ı öğrenmek için gayret gösteren yumuşak huylu Yemenliler için sarf etmiş olmalıdır.

2. Yemen Üzerinden Gelen Rahmet

(2) حَدَّثَنَا عَصَامُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا خَرِيزٌ، عَنْ شَيْبِ بْنِ أَبِي رُوْحٍ، أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى أَبَا هُرَيْرَةَ، فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، حَدِّثْنَا عَنِ النَّبِيِّ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، فَقَالَ: قَالَ النَّبِيُّ " أَلَا إِنَّ الْإِيمَانَ بِمَانَ، وَالْحِكْمَةَ بِمَانِيَّةٍ، وَأَجِدُ نَفْسَ رَبِّكُمْ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ، وَقَالَ أَبُو الْمُغِيرَةَ: مِنْ قِبَلِ الْمَغْرِبِ، أَلَا إِنَّ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَمَسْئَةَ الْقَلْبِ فِي الْفَدَّادِينَ، أَصْحَابِ الشَّعْرِ وَالْوَبْرِ، الَّذِينَ يَغْتَاهُمُ الشَّيَاطِينُ عَلَى أَعْجَازِ الْإِبِلِ.

Bir bedevi Ebû Hureyre' ye geldi ve dedi ki: Ey Ebû Hureyre! Bize Resûlullah'tan (sa.) bir hadis rivayet et. Bunun üzerine şu hadisi zikretti: Nebî (sa.) dedi ki: "İman Yemendedir, hikmet Yemenlidir. Yemen üzerinden Rabbinizden size bir rahmet (yardım) görüyorum." (Ebû'l-Muğîre ise batı tarafından diye ilave etmiştir) *Dikkat edin! Küfür, fiske ve katı kalplilik koyun ve deve sahiplerindedir. Şeytan onları yaptıkları işle kandırmıştır*" (Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVI, 576-577).

a. Tahrîc

Hadis-i şerifi Ebû Hureyre'den; Ahmed b. Hanbel (Müsned, XVI, 576-577), İbn Ebî Asım (el-Âhâd ve'l-mesânî, IV, 263), Taberânî (Müsnedü's-Şâmîyyîn, II, 149; el-Mu'cemü'l-evsat, V, 57) gibi muhaddisler tahrîc etmişlerdir.

Genel olarak isnad'da yer alan râviler, hadisçiler tarafından ta'dîl edilen sika râvilerden oluşmakla birlikte İbn Hanbel, Şebîb b. Ebî Rûh'un İbn Hibbân dışında sika olarak değerlendirilmediğini ifade etmiştir (Ahmed b. Hanbel, 2001, XVI, 577). İbnü'l Kattân, Şebîb'i adaleti konusunda bilgi sahibi olunmayan biri olarak tarif etmiştir. Ancak ondan rivayet eden Harîz b. Osman hakkında ise, hocalarının tümü sika kimseler denilmiştir (Mizzî, 1983, XII, 371). İsnatta yer alan râvilerden Şebîb b. Ebî Rûh dışında eleştirilen râvinin bulunmaması ve onun hakkında da cerh edici lafızların kullanılmaması dolayısıyla isnatta ciddi bir sorun olmadığı söyleyebiliriz.

b. Metin Değerlendirmesi

Ahmed b. Hanbel'de yer alan rivayetin metni Taberî'de yer alan rivayetle aynı olmakla birlikte metnin ikinci bölümünde yer alan "Ebû'l-Muğîre dedi ki" ifadesi Taberî'nin rivayetinde yer almamaktadır. Yukarıdaki rivayette "Dikkat edin! Küfür, fiske ve kalp katılığı, Şeytanın kendilerini kandırdığı koyun ve deve sahiplerindedir" ibaresi Ebû'l Muğîre'nin ifadesi gibi gözükmektedir. Ebû Asım'ın rivayetinde ise bu bölüme yer verilmemiştir.

Hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sa.) Yemen tarafından bir rahmet geleceğini ifade etmiştir. Bu rahmeti, Yemenlilerin İslam'ı kabul etmeleriyle Müslümanların güç kazanması, ya da onların İslam'a hizmet

edecekleri anlamına hamletmek mümkündür. Nitekim o dönemde Yemen'den Tayy kabilesinden Zeydül-Hayl başkanlığında 15 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 278), Tucib kabilesinden 13 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 279), Havlân kabilesinden 10 kişi, Cu'fe kabilesinden 2 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 280), Murad kabilesinden Ferme b. Müseyk, Kinde kabilesinden 10 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 283), Sadif kabilesinden 10 kişi, Huşeyn kabilesinden 7 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 284), Beliyye kabilesinden bir grup topluluk, Behrâ kabilesinden 30 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 285), Uzrâ kabilesinden 12 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 286), Seleme kabilesinden 7 kişi (İbn Sa'd, 2001, I, 287) ve daha başka Yemenli kabileler Hz. Peygamber'e (sa.) gelerek biât etmişler, Müslümanlıklarını ilan etmişler ve memleketlerine döndüklerinde de kabilelerinden pek çok kimsenin İslam ile şereflenmesine vesile olmuşlardır. Nitekim Hz. Peygamber'e (sa.) 15 kişiyle gelip Müslüman olan Sudê kabilesi, Vedâ haccına 100 kişi ile katılmıştı (İbn Sa'd, 2001, I, 282).

Hz. Peygamber (sa.) döneminden sonra da, Yemenli kabilelerin İslam'ın geniş coğrafyalara yayılmasında büyük hizmetleri olmuştur. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde İran ve Bizans üzerine yapılan seferlerde Yemenli kabileleri cihat çağrısına koşarak gelmiş ve yapılan savaşlarda İslam ordusunun büyük zaferler kazanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Bu dönemde yapılan Yermük savaşında ordunun üçte birlik bölümünü oluşturan grup, Yemenli bir kabile olan Ezdlilerdi. Yine bu savaşta Yemenli kabilelerden Himyer, Hemedân, Havlân, Has'am, Kinde, Hadramevt kabileleri de yer almıştır (Akbaş, M., Suriye Fetihlerinde Müslümanları Başarıya Götüren Sebepler Üzerine, 2008, s. 110).

Yukarıdaki verilen rivayetlerden hareketle, Hz. Peygamber'in (sa.) " *Size Yemen tarafından bir rahmet görüyorum*" sözündeki maksadının, Medine'ye topluluklar halinde gelen Yemenlilerle Müslümanların güç kazanması ve Yemenlilerin gayretleriyle İslam'ın daha geniş coğrafyalarda yayılma imkânı elde etmiş olmasıyla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

3. Yemenlilerin Havuz Başında Ağırlandıkları

(3) حَدَّثَنَا أَبُو عَسَاةَ الْمِسْمَعِيُّ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَ ابْنُ بَشَّارٍ - وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَّفَقَةٌ - قَالُوا: حَدَّثَنَا مُعَاذٌ وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ مُعَاذَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْيَمَعِرِيِّ، عَنْ ثَوْبَانَ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنِّي لَبِعُفْرٍ حَوْضِي أُدْوِدُ النَّاسَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ أَضْرِبُ بَعْضَايَ حَتَّى يَرْتَفِضَ عَلَيْهِمْ». فَسُئِلَ عَنْ عَرَضِهِ فَقَالَ: «مِنْ مَقَامِي إِلَى عَمَانَ» وَسُئِلَ عَنْ شَرَابِهِ فَقَالَ: «أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ، وَأَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ، يُعْثُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِمْدَانِهِ مِنَ الْجَنَّةِ، أَحَدُهُمَا مِنْ ذَهَبٍ، وَالْآخَرُ مِنْ وَرَقٍ».

Resûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Ben havuzumun kenarında Yemenliler için insanları kovacağım, asamla vuracağım ta ki üzerlerine su sıçrayacak. (bu arada) Havuzun genişliği soruldu. Buyurdu ki: "Bulduğum yerden Amman'a kadardır. Suyu da soruldu. Buyurdu ki: " Sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Ona güriül güriül iki oluk akar. Onu Cennetten akıtırlar. Biri altından, diğeri Gümüştendir." (Müslim, "Kitâbü'l-Fedâil", 9).

a. Tahrîc

Hadis-i şerifi Müslim, Tirmizî ("Sıfatü'l-kıyâme", 15), İbn Mâce ("Züh'd", 36), Ahmed b. Hanbel (Müsned, XXXVII, 115), İbn Hibbân (es-Sahih, XIV, 368), İbn Ebî Asım (el-Âhâd ve'l-mesânî, IV, 264), İbn Mende (Kitâbü'l-îmân, II, 974-975), Sevbân b. Bücdüd'den rivayet ederek tahrîc etmişlerdir. Zikredilen kaynakların tümünde rivayet, Hz. Peygamber'in (sa.) mevlâsı Sevbân'dan rivayet edilmekte ve Katâde kanalıyla aktarılmaktadır.

Râviler hakkındaki değerlendirmelere bakıldığında yukarıdaki rivayetin isnadında cerh edilen bir râvi bulunmadığı görülmektedir. (Râvilerle ilgili değerlendirmeler için bk. Ebû Hâtim, 1953, II, 469; Mizzî, 1983, X, 130; İbn Hacer, V, 116; Mizzî, 1983, XXX, 220-221; İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, IV, 482; İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, V, 14). Genel olarak râviler hakkında sika denilirken Muâz b. Hişâm hakkında sadûk olduğuna dair değerlendirmelere yer verilmektedir (Mizzî, 1983, XXVIII, 141). (İbn Hibbân da sika olarak değerlendirerek eserinde yer vermiştir (İbn Hibbân, 1973, IX, 176).

Sika râvilerden oluşan bu rivayetin isnadının sahih olduğunu söyleyebiliriz.

b. Metin Değerlendirmesi

Rivayet Hz. Peygamber'in (sa.) hizmetinde bulunan Sevbân (r.a) yoluyla gelmektedir. Verilen kaynakların -Tirmizî ve İbn Mâce'nin dışında- hepsinin metni yukarıdaki metinle aynıdır. Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayetinde metin büyük oranda aynı olmakla birlikte " Yemenliler için insanları havuzun başından uzaklaştıracağım" ibaresi yer almamaktadır. (Ebû Sellâm el- Hubsî, Halife Ömer b. Abdilaziz'e Sevbân'dan (r.a) hadis-i şerifi şu şekilde aktarmaktadır: "Şüphesiz benim havuzum Aden ile Eyle arasındaki mesafe kadar uzundur. Sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Kadehleri (bardakları) gökteki yıldızların sayısı gibi çoktur. Kim ondan bir yudum içerse artık ebediyen susamaz. O havuzun başına gelenlerin ilki (dünyada iken) üstü başı dağınık,

elbiseleri kirli, saçları dağınık olan ve fakirliklerinden dolayı itibar sahibi kadınlarla evlenemeyen ve kendilerine kapıların açılmadığı kimselerdir.” (İbn Mâce, “Zühd”, 36; Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 15).

Hz. Peygamber'in (sa.) ümmetini havuzun başından uzaklaştırması ve bir grup Müslümana özel muamelede bulunması akla aykırı gibi gözükmemektedir. Nevevî buradaki Yemenlileri Ensar olarak değerlendirmiş ve gerek İslam'ı kabulde ilklerden olmaları ve gerekse İslam'ın himaye edilip yüceltilmesinde büyük gayret sarf etmeleri nedeniyle bu mükâfatı hak ettiklerini söylemiştir. Rivayetin tüm Yemenlileri kapsadığını düşünmenin isabetli olmayacağını, nitekim Hz. Peygamber (sa.) döneminde Yemen'de Hristiyanlar, Yahudiler, müşrikler hatta Hz. Peygamber'in (sa.) vefatından hemen önce peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ânsî gibi kimselerin yaşamakta olduğunu belirtmiştir.

Nevevî'nin hadisin zahirinden yola çıkarak yaptığı açıklamaya ek olarak, o dönemde Yemenden gelenlerin az sayıda olmaları, kendilerini dışlanmış hissetmemeleri için ve katılımlarıyla İslam'ın güç kazanmasından dolayı Hz. Peygamber'in (sa.) bu sözü söylemiş olabileceğini düşünebiliriz. Yine bu ifadelerle kıyamet gününde diğer Müslümanların kovulup Yemenlilerin insanları yara yara öne geçirilerek havuzun başında ağırlanacaklarının kastedilmediğini, anlamın Hz. Peygamber'in (sa.) yanında onların kıymet ve değerlerini ortaya koymak olduğunu söyleyebiliriz.

4. Emânetin Yemenliler'de Olması

(4) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَيْمُونٍ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مَرْثَمٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " الْمُلْكُ فِي قُرَيْشٍ، وَالْقَضَاءُ فِي الْأَنْصَارِ، وَالْأَذَانُ فِي الْحَبَشَةِ، وَالْإِمَامَةُ فِي الْأَزْدِ بِنِجْيِ: الْيَمَنِ.

“Mülk (idare) Kureyş'te, kadılık Ensar'da, ezan Habeşlilerde, emanet ise (Yemenli kabile) Ezd'dedir.” (Tirmizî, “Menâkıb”, 73).

a. Tahrîc

Hadis-i şerifi Ebû Hureyre'den Ahmed b. Hanbel (Müsned, 2001, XIV, 368), Ebû Şeybe (el-Musannef, XI, 213), Taberânî (Müsnedü's-Şâmiyyîn, III, 119) tahrîc etmişlerdir. Elbânî de rivayete *Silsiletü'l-ahâdîsi's-sahîha* isimli eserinde yer vermiştir (Elbânî, 1995, III, 72).

Râviler hakkında yapılan değerlendirmelere bakıldığında isnadın zayıflığına hükmedilecek cerh edici lafızlar kullanılmadığı görülmektedir (İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, VI, 183; Mizzî, 1983, XXXIV, 281; Zehebî, 1992, II, 276; Ebû Hâtim, 1953, III, 561; Mizzî, 1983, I, 495). Elbânî de hadisin isnadının sahih olduğunu, ricalinin sika râvilerden oluştuğunu ifade etmiştir (Elbânî, 1995, III, 72).

b. Metin Değerlendirmesi

Rivayet metin olarak bakıldığında Heysemî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde *الشرعة في اليمن (Şeriat Yemen'de)* ilavesi vardır. Taberânî'nin metninde ise küçük bir farklılık söz konusudur. Hadiste geçen *والإمامة في الأزدي (Emanet Ezd'dedir)* yerine *الإمامة في الأزدي (İmamet Ezd'dedir)* olarak verilmiştir.

Hz. Peygamber (sa.) hayatı boyunca herhangi bir kavmi soy üstünlüğü anlamında öncelmemiş, devlet işlerinde de liyakatli olanı vazifelendirmiştir. Medine'den ayrılmak durumunda kaldığında yerine vekâleten birini görevlendirmiştir. Mesela Ebvâ seferinde yerine Hazreclî Sa'd b. Ubâde'yi, Sefevân gazvesinde (ilk Bedir) aslen Kelb kabilesine mensup azadlısı Zeyd b. Hârise'yi, Hayber gazvesinde Leys'li Numeyle b. Abdullah'ı, Tebûk seferinde Ensar'dan Muhammed b. Mesleme'yi ve Vedâ haccında da Kureyşli olmayan Ebû Dücâne'yi vekil bırakmıştır (Hatiboğlu, M. Said, İslam'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik ve Hilâfetin Kureyşliliği, 1978, s. 146). Yine Hz. Peygamber (sa.) Medine dışına gerek gazvelerin başında ordu komutanı gerekse çevre vilayetlere vali olarak Kureyşli olmayan birçok sahabeyi görevlendirmiştir.

Hz. Peygamber'in (sa.) vefatından sonra raşid halifeler zamanında da önemli devlet kademelerinde Kureyşli olmayan Müslümanlar vazife yapmışlardır. Mesela Ya'la b. Ümeyye ilk üç halifeye valilik yapmıştır, Temîmlidir. Ayrıca, köle ve ilk muhacirlerden olan Ammâr b. Yâsir de Hz. Ömer döneminde Kûfe valiliği yapmış, Ensar'dan Zeyd b. Sabit de Hz. Ömer Medine'den ayrıldığında ona vekâlet etmiştir (Hatiboğlu, M. Said, s. 149-150). Emirlerin Kureyş'ten olması bir şart değil, o günün şartlarında otoritenin korunması ve istikrarın devamı için devlet yönetimine Kureyş'in önceliği olduğu anlamına yorumlanmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber (sa.): “Sizin üzerinize başı kuru üzüm gibi siyah Habeşli bir köle tayin olursa, onu dinleyip itaat ediniz” (Buhârî, Ahkâm, 4) buyurarak Kureyş'ten olmayan birisinin de emir olabileceğine işaret etmiştir.

“Kadılık Ensar'dadır” ifadesine gelince, Hz. Peygamber (sa.) bununla Ensâr'ın tümünü kastetmiş değildir. Ensar arasında haramı ve helali iyi bilen sahabiler bulunmasından dolayı kadılık Ensar'a nispet edilmiştir (Ali el-Karî, ts., XI, 145). Mesela Muaz b. Cebel için Hz. Peygamber “Helali ve haramı en iyi bilen Muaz b. Cebel'dir” buyurmuşlardır (Ahmed b. Hanbel, 2001, XX, 252). Nitekim Muaz b. Cebel'i Hz.

Peygamber'in (sa.) kadı unvanıyla Yemen'e gönderdiği meşhurdur. Aynı şekilde Ensâr'dan olmayan farklı birçok sahabe de kadılık göreviyle çevre ülkelere görevlendirilmiştir. Burada Ensâr'dan bazı sahabilerin helal ve haramları iyi bilme konusunda meşhur olmalarından dolayı kadılık görevinin Ensâr'a nisbet edildiği anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde müezzinlik konusunda da Bilâl (r.a.) meşhur olmuştur. Kendisi Habeş asıllıdır ve Müezzinlerin başıdır (Ali el-Karî, ts., XI, 145). Hz. Bilâl hicretin birinci yılında Hz. Peygamber'in (sa.) öğrettiği ezanı onun emriyle okumakla meşhur olmuş ve hayatı boyunca da Hz. Peygamber'e müezzinlik yapmıştı (Fayda. (1992). "Bilâl-i Habeşî". DİA, VI, 152). Sonraki dönemde müezzinliğiyle meşhur olan Habeşlilere rastlanılmamaktadır. İslam dünyasında şu anda da müezzinlik denildiğinde akla ilk gelen sahabî Bilâl-i Habeşî'dir. Nitekim Kamboçya ve Endonezya çevrelerinde müezzinlere halen "Bilâl" denilmektedir (Fayda. (1992). "Bilâl-i Habeşî". DİA, VI, 152).

Emanetin Ezdliler'de olmasına gelince bununla Yemenlilerin kastedildiği söylenmiştir. Çünkü değişik rivayetlerde Yemenliler ilmin ve hikmetin kendilerinde olması, yumuşak kalplilik, iman ve emanet ehli olmaları nedeniyle övülmektedir (Ali el-Karî, ts., XI, 145). Abdullah b. el-Hâris'ten gelen bir rivayette de şöyle buyrulmuştur: "İlim Kureyş'te, emanet Ezd'dedir" (Heysemî, ts., X, 25).

IV. YEMENLİLERİ METHEDEN ZAYIF RİVAYETLER

1. Cömert, İyi Huylu ve Güzel Sözlü Himyer Kabilesi

(1) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ زُجَيْبٍ بَعْدَ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَحْمَدُ بْنُ أَبِي، عَنْ مِينَاءَ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ فَجَاءَ رَجُلٌ أَحْسِبُهُ مِنْ قَيْسٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَعَنَ جَمِيرًا فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ جَاءَهُ مِنَ الْبَيْتِ الْآخِرِ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ جَاءَهُ مِنَ الْبَيْتِ الْآخِرِ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ: "رَحِمَ اللَّهُ جَمِيرًا أَفْوَاهُهُمْ سَلَامٌ، وَأَيْدِيهِمْ طَعَامٌ، وَهُمْ أَهْلُ أَمْنٍ وَإِيمَانٍ."

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Peygamber (s.a.)'in huzurunda idik, derken Kays kabilesinden olduğunu zannettiğim bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Himyer'i lanetle." Resûlullah (s.a) ondan yüz çevirdi sonra o şahıs Resûlullah'a diğer taraftan tekrar geldi. Resûlullah ondan yine yüz çevirdi ve sonra da şöyle buyurdu: "Allah'ım Himyer'i esirge onların ağızları selâmet (kötü söz çıkmaz), ellerinde yemek vardır (cömerttirler). Onlar emanet ve iman sahibidirler." (Tirmizî, Menâkıb, 83 (Yemen'in fazileti babı).

a. Tahrîc

Ahmed b. Hanbel (Müsned, XIII, 170), Tirmizî ("Menâkıb", 72), Taberânî (Mu'cemü'l-evsat, IV, 153), rivayeti tahrîc etmişlerdir. Elbânî de *Silsiletü'l-ahâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzûa* isimli eserinde bu rivayete yer vermiştir (Elbânî, 1992, I, 524).

Tirmizî rivayetin garib olduğuna, ravi Mîna'dan münker hadisler rivayet edildiğine işaret etmektedir. Mîna hakkında münekkidler cerh edici lafızlar kullanmışlardır (Mizzî, 1983, XXIX, 246). Bu lafızlardan bazıları yalancılıkla itham etmek gibi rivayetin kabulünü geçersiz kılacak tenkitlerdir. Bu değerlendirmeler ışığında rivayetin isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

b. Metin Değerlendirmesi

Rivayet, verilen kaynaklarda metin olarak aynıdır. Sened bakımından ise, Abdürrezzâk kanalıyla gelmekle birlikte Taberânî'de farklı bir sened ile verilmiştir. Tirmizî'nin tahrîc ettiği rivâyette "أفواههم سلام" ifadesi Taberânî'de "أفعالهم سلام" olarak verilmektedir. Yani Tirmizî'nin rivayetinde Himyerîler'in sözlerinin güzelliğinden söz edilirken, Taberânî'nin rivayetinde davranışlarının selametine yani kimseyi rahatsız etmediklerine vurgu yapılmıştır.

Himyerîler, milattan önce 115 yılından milattan sonra 525 yılına kadar Yemen'de yaşamış Arap hanedanı olup İslamiyet'ten önce Güney Arabistan'da kurulan devletlerin en güçlülerindendir. Bir dönem Güney Arabistan'ın tamamında da hâkimiyet kurmuşlardır (Algül. (1998). "Himyerîler". DİA, XVIII, 62).

Hadiste geçen "ağızlarında güzel sözler, ellerinde bolluk ve cömertlik" ifadeleri tüm Himyerîler'in bir özelliği midir? Ya da onlar hangi davranışlarıyla bu övgü dolu sözleri hak etmişlerdir?

İlk dönem tarihi kaynaklardaki bilgilere göre Resûlullah'a Himyer meliklerinin İslam'ı kabul ettiklerini bildiren mesajın elçiler yoluyla getirilmesinin ardından Hz. Peygamber (sa.) de onlarla güzel ilişkiler kurmuş ve dinin anlatılıp öğretilmesi, zekâtların toplanması gibi vazifelerin yerine getirilmesi için Muaz b. Cebel, Abdullah b. Zeyd, Mâlik b. Ubâde, Ukbe b. Nemr, Mâlik b. Mürâre'yi elçi olarak göndermiştir (Şâmî, 1997, VI, 492).

Rivayet, metin olarak Yemenlilerle ilgili olan diğer rivayetlerle çelişme de isnatta münker rivayetler nakledilen Mîna'nın bulunmasından dolayı çok zayıftır.

1. Hz. Peygamber (sa.) ile Cennete Girecek Yemenliler

(2) حَدَّثَنَا هَارُونُ، قَالَ: ثنا الْمُثَرِّقُ، قَالَ: ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ عُرَابٍ الْيَحْضِيُّ، عَنْ أَبِي عَطِيَّةِ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: حَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ جُلُوسٌ، فَأَوْسَعَنَا لَهُ فَجَلَسَ، ثُمَّ قَالَ: "أَيُّ أَصْحَابِي الَّذِينَ هُمْ مِنِّي، وَأَنَا مِنْهُمْ وَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَيَدْخُلُونَهَا مَعِيَ"، قَالُوا ثَلَاثًا، فَعَلَّمْنَا: أَعْيُرْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "نَعَمْ، أَهْلَ الْيَمَنِ الْمُطْرَحِينَ فِي أَطْرَافِ الْأَرْضِ، الْمُدْفُوعِينَ عَنْ أَبْوَابِ السُّلْطَانِ، يَمُوتُ أَحَدُهُمْ وَحَاجَتُهُ فِي صَدْرِهِ لَمْ يَقْضِهَا."

Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: (Bir gün) bizler otururken Resûlullah (sa.) geldi ve yanımıza oturdu. Sonra şöyle dedi: "Kendileriyle birlikte cennete girdiğim ve benim onlardan onların da benden olduğu ashabım nerededir? (bunu üçüncü kez söylediğinde) Biz: "Yâ Resûlullah! Onlar bizden başkası mıdır?" dedik. Resûlullah (sa.) : "Evet, onlar Yemen halkıdır. Yeryüzünün çeşitli yerlerinden kovulan kimselerdir. Padişahların kapılarından itilen kimselerdir. Onların her biri, ihtiyacı göğsünde olduğu halde onu gidermeden ölür" buyurdu (Taberânî, Mu'cemü'l-kebir, XIV, 92).

a. Tahrîc

Hadis-i şerifi Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan Taberânî, Abd b. Humejd (el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humejd, I, 244), Fesevî (el-Ma'rife ve't-târîh, II, 524), Heysemî tahrîc etmişlerdir (Heysemî, Taberânî'nin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. bk. Heysemî, ts., X, 56; Ali el-Müttakî el-Hindî (Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl, XII, 50); İbn Hacer (el-Metâlibü'l- 'âliye, s. 129).

İsnatta sika râvilerin olmasının yanı sıra Abdurrahman b. Ziyâd (Mizzî, 1983, XVII, 102), Umâre b. Gurâb (Mizzî, 1983, XXI, 258) gibi râviler münekkitlerce zayıf kabul edilmiştir. Bu bakımdan rivayetin isnadının zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Abd b. Humejd 'in isnadı Taberânî'nin isnadından farklıdır, ancak bu isnad da zayıf görülmüştür.

b. Metin Değerlendirmesi

Tarih boyunca Yemen Habeşistan, Sâsânî başta olmak üzere birçok devletin istilasına uğramış, Kur'an'da da bahsi geçen Ashâb-ı Uhdûd hadisesi de bu topraklarda yaşanmıştır.³ Yine Kur'an'da zikredilen Arim selinin⁴ verdiği hasar neticesinde Me'rib seddinin yıkılmasıyla halk çevre ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bütün bunlar Yemenlilerin bazı sıkıntı ve zorluklarla karşılaştığını göstermektedir. "Padişahların kapılarından itilen kimselerdir. Onların her biri, ihtiyacı göğsünde olduğu halde onu gidermeden ölür" ifadesiyle Yemenlilerin fakirlik içinde oldukları ve dünyevi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları anlaşılmaktadır. Bu ifadeyi Hz. Peygamberin muhacirlerin fakirleri için de kullandığı görülmektedir (Ahmed b. Hanbel, 2001, XI, 230). Ancak Yemenlilerin tümü için bu genelleme aşırı ifadeler olarak görülmekte ve metin açısından ihtiyatlı olunmasını gerekli kılmaktadır.

Sonuç itibariyle senedindeki bazı râviler nedeniyle tenkide uğrayan bu rivayetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

V. YEMEN HAKKINDA UYDURMA RİVAYETLER

1. Yemen'in Fitnenin Ardından Sığınılan Bir Yer Olması

(1) إِذَا كَثُرَتِ الْفِتْنَةُ فَعَلَيْكُمْ بِأَطْرَافِ الْيَمَنِ

"Fitneler çoğaldığında size Yemen tarafına gitmenizi tavsiye ederim" (İbn Teymiyye, Mecmûu fetâvâ, XVIII, 384).

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), yukarıdaki rivayetle ilgili olarak bu lafızların bilinmediğini söylemiştir (İbn Teymiyye, 2004, XVIII, 384). İbn Teymiyye'nin mevzu olarak değerlendirdiği bu rivayete ondan naklen Suyûtî de (ö. 911/1505) (إِذَا كَثُرَتِ الْفِتْنَةُ فَعَلَيْكُمْ بِأَطْرَافِ الْيَمَنِ) metniyle yer vermiştir (Suyûtî, Zeylü'l-Le'â-li'l-masnû'a, s. 797).

Rivayetin değişik varyantları vardır. Örneğin, Ebû Zer'den rivayet edilerek Hz. Peygamber'in (sa.) şöyle buyurduğu aktarılmaktadır: "Fitne harekete geçtiğinde Yemen'e gidiniz, çünkü orası mübarek bir yerdir." Sa'd b. Mâlik b. Sinan el-Hazrecî' den gelen rivayet ise şu şekildedir: " Fitne ortaya çıktığında Yemen'e gidiniz, çünkü oranun insanları yufka yürekli dirler. Onun toprağı mübarektir ve oradaki insanlar için büyük mükâfatlar vardır" (İbnü'd-Deayba', 1988, II, 28).

Fitneden sığınılan bir yer olarak gösterilen Yemen hakkındaki bu rivayet temel hadis kaynaklarında geçmemektedir. Yemen'in ve Yemenlilerin tarih boyunca karşılaştıkları sıkıntılar bir yana günümüzde de

³ Bazı rivayetlerde Yahudiliği Yemen'de zor kullanarak yaymak isteyen Zünübâs, halkı ölüm ile Yahudilik arasında seçim yapmaya zorlamış halk ise ölmeyi tercih etmiştir. Bunun neticesinde Uhdûd diye anılan hendekler kazdırarak 20 bin civarında Necranlı buralarda katledilmiştir (bk. İbn Hişâm, 1990, I, 50).

⁴ Arim selinin etkisiyle Me'rib seddinin yıkılması öncesi Cefne kabilesi Suriye'ye, Evs ve Hazrec kabilesi Yesrib'e, Huzâa kabilesi Merr mevkiine, Ezd kabilesi ise Umman'a yerleştiler (bk. İbn Hişâm, 1990, I, 29).

Yemen bölgesi ve halkı büyük sıkıntılar çekmektedirler. Bütün bu yaşananlar rivayetin vakiıyla da örtüşmediğini göstermektedir.

2. Cennet Şehirlerinin en güzeli sayılan San'a

(2) قرأت بخط أبي العلاء عبد الوهاب بن عيسى بن عبد الرحمن بن عيسى بن ماهان البغدادي أنا أبو محمد الحسن بن رشيق بالفسطاط حدثني أبو القاسم الحسن بن آدم بن عبد الله العسقلاني حدثني عبيد بن محمد بن إبراهيم الكشوري حدثني سليمان بن داود التجرياني حدثني الحسن بن يحيى نا محمد بن يحيى العديني عن محمد بن عثمان عن غيره قال: "في الدنيا ثلاث جنان مرو من خراسان ودمشق من الشام وصنعاء من اليمن وجنة هذه الجنانصنعاء.

"Dünyada üç cennet vardır: Horasan'dan Merv, Şam'dan Dımaşk ve Yemen'den San'a'. Bu Cennetlerin de Cenneti San'a'dır." (İbn Asâkir, Târîhu medîneti Dımaşk, II, 395).

Yukarıdaki uydurma rivayete Şevkânî (ö.1250/1834) (el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsî'l-mevzû'a, s. 428) ve İbn Asâkir (Târîhu medîneti Dımaşk, II, 395) eserlerinde yer vermişlerdir. İbn Asâkir rivayeti senedi ile birlikte verirken Şevkânî senetsiz olarak vermiştir.

Rivayeti sened olarak inceleyecek olursak en başta görülmektedir ki, kimin söylediği belli değildir. Rivayet Hz. Peygamber'den (sa.) merfû olarak nakledilmemiştir. Ayrıca Muhammed b. Yahyâ el-Adenî gaflet sahibidir (İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, IV, 522). Başka birisinden denilerek ravi ismi verilmemiş ve tedlis yapılmıştır. Rivayet temel hadis kaynaklarında da geçmemektedir. Bu durum rivayeti kabul edilemez hale getirmektedir.

Şevkânî, yukarıdaki rivayetin hadis kaynaklarında yer almadığını, ancak Yemenli bazı tarihçilerin zikrettiğini ifade etmiştir. el-Mektebetü's-Şâmîle programı ile yaptığımız taramalarda ikinci ve üçüncü tabaka hadis kaynakları da dahil herhangi bir kitapta bu metinle bir rivayet tarafımızdan tespit edilememiştir.

İslam ordularının Merv şehrini fethetmeleri Hz. Osman döneminde gerçekleşmiştir. Daha sonra da stratejik konumundan dolayı idarî ve askerî bir üs haline getirilmiştir. Bir türlü istikrara kavuşamayan bölge, Muâviye dönemine kadar birçok karışıklıklarla bu istikrarsızlığını sürdürmüştür. Abbasi halifelerinden Me'mûn zamanında şehir başkent haline getirilmiştir (Özgüdenli. (2004). "Merv". DİA, XXIX, 221-222). Görüldüğü gibi Müslümanların bugün Türkmenistan sınırlarında bulunan Merv şehriyle tanışmaları Hz. Osman döneminde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber (sa.) döneminde şehir Müslümanlarca tanınmamaktadır. Merv şehriyle alakalı olarak başka uydurma rivayetler de mevcuttur. M. Yaşar Kandemir de bu şehirle ilgili olarak Suyûtî 'de yer alan şu uydurma rivayete değinmektedir: "Allah Teala'nın Horasan diyarında Merv denen bir şehri vardır; orayı kardeşim Zülkarneyn kurmuş ve Üzeyr orada namaz kılmıştır. Gürül gürül akan nehirleri ve pek geniş arazisi vardır. Kapılarının her birinde kılıcını çekmiş bir melek bulunmaktadır ki, kıyamete kadar Merv halkını belalardan korur" (Kandemir, 2015, s. 47). Kanaatimizce Hz. Peygamber'in ve Müslümanların görmedikleri, bilmedikleri ve duymadıkları yerler hakkında methedici ifadelerle dolu bir rivayetin nakledilmesi normal bir durum değildir.

Dımaşk şehrine gelince, günümüzde Şam olarak adlandırılan bu bölge Müslümanlarca fethedilmeden önce Bizans ve Sâsânîlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Arabistan halkı kendileriyle aynı etnik kökene sahip olan Dımaşk halkıyla ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. İslam ordularının bu bölgeye girmeleri ancak 634 yılında Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Ecnâdeyn zaferiyle gerçekleşmiş ve Hz. Ömer'in hilafeti döneminde de bölgenin fethi önünde herhangi bir engel kalmamıştır. Sonrasında Hâlid b. Velîd komutasındaki İslam ordusu 636 yılında Bizanslılara karşı yapılan Yermük savaşıyla elde edilen zafer neticesinde Dımaşk tamamen fethedilmiştir (Tomar. (2010). "Şam". DİA, XXXVIII, 311-315). Hz. Peygamber (sa.) döneminde Bizans istilası altında olan bu bölgenin de cennet şehri olarak methedilmesi akla uygun düşmemektedir.

San'a şehrine gelince, Hz. Peygamber (sa.) sahih rivayetlerde Yemenlileri methetmiş ancak onların yaşadıkları mekânların faziletinden bahsetmemiştir. İlk dönem hadis kaynaklarında yer almayan ancak sonraki dönemde İbn Teymiyye'nin eserinde karşılaştığımız bu rivayet şehirler hakkında söylenen uydurma rivayetlerdendir. Ayrıca San'a şehriyle ilgili methedici uydurma rivayetler yanında, zemmedici uydurmalar da bulunmaktadır.

3. Cehennem Şehri Olarak Anılan San'a

(3) أَنبَأَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَحْمَدَ، أَنبَأَنَا ابْنُ مَسْعَدَةَ، أَنبَأَنَا حَزْرَةَ، أَنبَأَنَا ابْنُ عَدِيٍّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَلِيٍّ بْنِ هَاشِمٍ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي سَكِينَةَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَسَلِيمَانُ بْنُ بَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ قَالَ: "أَرْبَعُ مَدَائِنَ مِنْ مَدَائِنِ الْجَنَّةِ فِي الدُّنْيَا: مَكَّةُ وَالْمَدِينَةُ وَبَيْتُ الْمُقَدِّسِ وَدِمَشْقُ، وَأَرْبَعُ مَدَائِنَ مِنْ مَدَائِنِ النَّارِ فِي الدُّنْيَا: وَالطَّيْرَابِيَّةُ وَأَنْطَاكِيَّةُ وَالْمَحَرَّقَةُ وَصَنْعَاءُ.

“Dört şehir cennet şehirlerindedir: Bunlar Mekke, Medine, Kudüs ve Dimaşk’tır. Dört şehir de cehennem şehirlerindedir; Bunlar da Kostantiniye, Antakya, Tuvâne ve San’a’dır.” (İbnü’l-Cevzî, el-Mevdûât, II, 51).

Bu rivayeti İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200), İbn Arrâk (ö. 963/1556) (Tenzîhü’ş-şerîati’l-merfû’a ‘ani’l-ahbâri’ş-şenî’ati’l-mevzû’a, II, 48), Şevkânî (el-Fevâ’idü’l-mecmû’a fi’l-ehâdisi’l-mevzû’a, s. 428) gibi âlimler eserlerinde uydurma olarak zikretmişlerdir. İsnatta ismi tam olarak verilmeyen, yalancılıkla itham edilen⁵, meçhul olan râviler bulunmaktadır.⁶

Hz. Peygamber (sa.) sağlığında ticaret veya savaş maksadıyla bazı çevre ülkeleri görmüşse de yukarıdaki şehirlerin hepsini gördüğünü söylemek için bizim tespit edebildiğimiz bir delil bulunmamaktadır. Ayrıca Allah Resûlü’nün bir yer hakkında güzel ifadeler kullanırken, başka bir rivayette bunun tam olarak zıddını söylemesi de mümkün değildir. Nitekim önceki uydurma rivayette San’a şehriyle ilgili olarak cennet şehri benzetmesi yapılırken, burada cehennem şehri denilmektedir.

Yukarıda cehennem şehri olarak ifade edilen Kostantiniye, Antakya, Tuvâne ve San’a o dönemde Rum diyarı olarak anılmaktadır. Bu tarz uydurmaların sebebi insanların memleketlerine olan aşırı sevgi ve bağlılıklarından, insanları oraya yönlendirmek veya kutsal bir kimlik kazandırmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim şehirleri metheden ve zemmeden bu türlü rivayetlerin yüzde doksan beş gibi büyük bir çoğunluğunun uydurma olduğu kanaatine varılmıştır (Ünal, Şehirlerin Faziletiyle İlgili Uydurma Hadisler ve “Hayru’l-Buldân” Risalesi, 2000, s. 69).

SONUÇ

Tarihi seyir içerisinde birçok devlete ev sahipliği yapan Yemen, bulunduğu özel konum itibariyle Arabistan ile sosyal, siyasi ve ekonomik ilişki içinde olmuştur. Ticari faaliyetler ile kurulan yakınlığın yanı sıra İslam öncesi dönemden itibaren Yemen’den hicaz bölgesine yapılan göçler neticesinde ülkede Yemenlilerin nüfusu artmıştır. İslamiyet’ten önce Mekke’ye yerleşen Huzâalılar ve Medine’de bulunan Evs ve Hazrec kabileleri yapılan göçler sonucu bu topraklarda varlık bulmuşlardır. Dolayısıyla Ensar’ın önemli bir kısmının Yemen asıllı olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızda Allah Resûlü’nün Yemenlileri metheden ifadelerinin yer aldığı rivayetleri sıhhat ve tarihsellik açısından değerlendirdik. Buna göre rivayetler arasında sahih ve hasen olanlar bulunduğu gibi, zayıf ve uydurma olanlar da vardır.

Senetü’l-vüfûd denilen h. 9. yılda çevre kabilelerden Medine’ye birçok elçi ve heyetin gelip Müslüman olduklarını bildirmeleri Hz. Peygamber’i (sa.) çok sevindirmiştir. Bu heyetlerin birçoğu Yemen’den gelen kabilelerden oluşmaktadır. Bu heyetlerin İslam dinini öğrenmede azim ve hevesleri, konuşmalarındaki yumuşaklık ve sözlerindeki güzellik Allah Resûlü’nün dikkatini çekmiş ve haklarında övgü dolu sözler sarf etmiştir.

Hz. Peygamber’in (sa.) Yemenlileri methetmesinin sebebini, onların İslam’ın yayılması uğruna yaptıkları hizmetler, hüsn-ü kabul ile İslam’ı benimsemeleri ve sahip oldukları güzel meziyetler ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde İran ve Bizans üzerine yapılan seferlerde Yemenli kabileler cihat çağrısına koşarak gelmişler ve yapılan savaşlarda İslam ordusunun büyük zaferler kazanmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Rivayetlerde methedilen Yemenlilerin geçmişten günümüze yaşamış olan tüm Yemenlileri kapsadığını söylemek mümkün değildir. Çünkü bu durumda Allah Resûlü’nün takdirini kazanan bu güzel meziyetlerin sonraki dönemde yaşayan tüm Yemenlilerde de bulunması beklenirdi. Ancak daha Hz. Peygamber (sa.) hayatta iken Yemen’de Esved el-Ansî, Tuleyha b. Huveylid, Müseylimetü’l-kezzâb adlarında yalancı peygamberler ortaya çıkmış ve bir kısım Yemenliler de İslam’dan dönerek bu yalancıların peşine takılmışlardır.

Yemenle ilgili rivayetler benzer lafızlarla birçok kaynakta yer almaktadır. Rivayetlerin lafızlarında bulunan farklılığın sebebi râvi tasarrufu veya Hz. Peygamber’in (sa.) bu rivayeti değişik yer ve zamanlarda söylemiş olmasıdır.

Yemenle ilgili uydurma rivayetlerin bir kısmında Yemen fitnelerden sığınılacak bir yer olarak gösterilirken bazılarında da cehennem yurdu benzetmesi yapılarak kötülenmektedir. İrkçilik duygusu, menfaat beklentisi, memleketine kutsallık kazandırmak veya rakip olarak görülen kimselerin memleketini karalamak gibi sebepler bu uydurmaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

⁵ Yahyâ b. Maîn ve İbn Adıyy, Velîd b. Muhammed’in yalancı biri olduğunu belirtmişlerdir (İbnü’l-Cevzî, 1966, s. 51).

⁶ İbn Adıyy el-Kindî hakkında İbn Hacer râvinin meçhul olduğunu ve durumunun bilinmediğini belirtmiştir (İbn Hacer, 2010, VI, 220).

KAYNAKÇA

- Açıkalın, Serpil ve ark., (2010). *Yemen Dosyası (Fakirlik ve Terör Kıskaçında Bir Ülke)*. Ankara: Usak Yayınları.
- Akbaş, Mehmet (2008). Suriye Fetihlerinde Müslümanları Başarıya Götüren Sebepler Üzerine. *D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 10-2, 100-121.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî' (2001). *Müsned* I-L. thk. Şu'ayb el-Arnâvî ve dğr., Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Algül, Hüseyin (1994). Ebû Eyyûb el-Ensârî. *DİA*, X, İstanbul: TDVY, 123-125.
- Ali el-Karî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâtü'l-mesâbih*. I-XII. thk. Cemal 'İtânî, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Arslantaş, Nuh (2013). Zûnüvâs. *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 511-513.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-karî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. I-XXV, Beyrut: Dârü'l-fîkr.
- Azizova, Elnure (2012). Tihâme. *DİA*, XLI, İstanbul: TDVY, 153-154.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî (2003). *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata I-XI, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî (2002). *Sahîhu'l-Buhârî* I-X, Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân (2000). *Sünenü'd-Dârimî* I-II, Riyad: Darü'l-muğnî li'n-neşri ve't-tevzî'.
- Ebû Hâtîm, Muhammed b. İdrîs b. Münzir er-Râzî (1953). *el-Cerh ve't-tâ'îl* I-IX, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (1996). *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ* I-III, Beyrut: Dârü'l-fîkr.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn (1992). *Silsiletü'l-ahâdîsî'z-zâife ve'l-mevzûa* I-XIV, Riyad: Mektebetü'l-ma'ârif.
-(1995). *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha ve şey'ün min fikhîhâ ve fevâidihâ* I-VII, Riyad: Mektebetü'l-ma'ârif.
- Fayda, Mustafa (1992). Bilâl-i Habeşî. *DİA*, VI, İstanbul: TDVY, 152-153.
- Fesevî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân (1990). *el-Ma'rîfe ve't-târîh*. thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, Medine: Mektebetü't-dâr.
- Günaltay, Şemsettin (1957). *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: AÜİFY.
- (2013). *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk (2012). Tübbâ'. *DİA*, XLI, İstanbul: TDVY, 455-456.
- Hatiboğlu, M. Said (1978). İslâm'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik ve Hilâfetin Kureşlîliği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 23, 121-213.
- Heysemî, Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (ts.). *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. I-X, thk. Hüsâmeddin el-Kudsi, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr el-Kureşî el-Humeydî (1996). *Müsned*. thk. Hüseyin Selîm Esed I-II, Dimaşk: Dârü's-sakâ.
- İbn Arrâk, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed el-Kinânî (1981). *Tenzihü's-seriati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-şeni'ati'l-mevzû'a*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatif ve Abdullah Muhammed es-Siddîk I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh eş-Şâfî (1995). *Târîhu medîneti Dimaşk*. thk. Ömer Garâme el-Amravî I-LXXX, Beyrut: Dârü'l-fîkr.
- İbn Ebû Asım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (1991). *el-Âhâd ve'l-mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire I-VI, Riyad: Dârü'r-râye.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (2004). *el-Musannef*. thk. Kemal Yusuf el-Hût I-XVI, Riyad: Mektebü'r-rüşd.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Alî (2010). *el-Metâlibü'l-âliye*. I-IV, çev. Hüseyin Kara, İstanbul: Ocak Yayınları.
-, *Takrîbü't-Tehzîb* (2010). thk. Ebu Muaz Tarık b. İvâdullah b. Muhammed, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
-(2001). *Fethü'l-Bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdülkâdir Şeybe Hamd I-XIII, Riyad: Mektebetü'l-Melik Fehd.
-, *Tehzîbü't-Tehzîb*. I-XII, Hindistan: Matbaatü Dâirati'l-Meârifî'n-Nizâmîyye, 1968.
- İbn Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk es-San'ânî el-Himyerî (1992). *et-Tefsîr*. thk. Mahmud Muhammed Abde I-III, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- İbn hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Ahmed (1973). *Kitâbü's-sikât*. thk. Muhammed Abdülmuîd I-X, byy: Dâiretü'l-ma'ârifî'l-Osmânî.
- İbn Humeyd, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr (2002). *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*. thk. Mustafa el-Adevî I-II, Riyad: Dâru Belensiye.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalîbî el-Medenî (2004). *es-Siretü'n-nebeviyye*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî I-V, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mûkerrem el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru sadr.
- İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî (1985). *Kitâbü'l-îmân*. thk. Alî Muhammed b. Nâsir el-Fükayhî I-II, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtîb el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (2001). *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*. thk. Alî Muhammed Ömer I-XI, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî (2004). *Mecmûu fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed I-XXXVII, Medine: Mecma'ü'l-Melik Fahd li-tibâati'l-Mushafî's-şerîf.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî (1966). *el-Mevdûât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman I-III, Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye.
- İbnü'd-Deybâ', Abdurrahmân b. Alî ez-Zebîdî (1988). *Kurretü'l-uyûn fi ahbâri'l-Yemeni'l-meymûn*. thk. Muhammed b. Alî el-Ekva', byy: Mektebetü Ebû Zer el-Gifârî.
- İbnü'l-Esir, Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (2012). *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Alî Muhammed Muavvid-Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Abdîrahmân b. eş-Şehrezûrî (1984). *Siyânetü Sahîhi Müslim*. thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkadir, byy: Dârü'l-garbi'l-İslâmî.
- Kandemir, M. Yaşar (2015). *Mevzû Hadisler*. İstanbul: İFAV Yayınları.
-(1994). Ebû Mûsâ el-Eş'arî. *DİA*, X, İstanbul: TDVY, 190-192.
- Köksal, M. Asım (1969). *Hiz. Muhammed ve İslamiyet*. I-XII, İstanbul: İrfan Yayınları.
- Kurt, Halîl (2013). Yemen. *DİA*, İstanbul, 2013, XLIII, 400-401.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî (2010). *el-Câmî'*. thk. el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye.

- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (1983). *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl* I-XXXV, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Muhammed Hamîdullah (1995). *İslam Peygamberi* I-II. çev. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayınları.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (1998). *el-Câmiu's-sahih*. Riyad: Beytü'l-efkârî'd-devliyye.
- Müttakî el-Hîndî, Ali b. Hüsâmiddîn b. Abdîlmelik (1985). *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. I-XXVIII, Beyrut: Müessesetü'r-risâl.
- Nevevî, Ebü Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (1929). *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. I-XVIII, Kahire: el-Matbaatü'l-Mısıriyye.
- Sırma, İhsan Süreyya (2007). *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed (2010). *Zeylül-Le'â-li'l-masnû'a*. I-II, Riyad: Mektebetü'l-ma'ârif.
- Şâfiî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs (2001). *el-Ümm*. thk. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib I-XI, byy: Dârü'l-vefâ.
- Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî (1997). *Sübülül-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-'ibâd*. thk. Mustafa Abdulvâhid I-XII, Kahire: İhyâ't-türâsi'l-İslâmî.
- Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali el-Yemenî (1995). *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*. thk. Abdurrahman b. Yahyâ, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefi I-XXV, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.(1989) *Müsnedü's-Şâmiyyîn*. thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi I-IV, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Tahâvî, Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed b.Selâme (1994). *Müşkilü'l-âsâr*. thk. Şu'ayb el-Arnâvûd I-XVI, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Tirmizî, Ebü İsâ Muhammed b. İsâ (1996). *el-Câmiu's-sahih*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf I-VI, Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî.
- Tomar, Cengiz (2013). *Yemen (Tarih)*. *DİA*, XLIII, İstanbul: TDVY, 401-406.
-, (2010). *Şam*. *DİA*, XXXVIII, İstanbul: TDVY, 311-315.
- Ünal, İ. Hakkı (2000). *Şehirlerin Faziletiyle İlgili Uydurma Hadisler ve (Hayru'l-Buldân) Risalesi*. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 68-90.
- Yavuz, Hulusi (2003). *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yeşilyurt, Yahya (2011). *Yemen*. İstanbul: Bâbiâli Kültür Yayınları.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (1971). *el-Fâ'ik fi ğarîbi'l-hadis*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ebü'l-Fazl I-IV, Beyrut: Matbaatü İsâ el-Bâbi el-Halebî.